

XAVIER IBÁÑEZ PUIG

LECTURA DEL *TEETET*:
SAVIESA I PRUDÈNCIA EN EL TRIBUNAL
DEL SABER

TESI DOCTORAL EN FILOSOFIA

UNIVERSITAT DE BARCELONA

2003

LECTURA DEL *TEETET*:

SAVIESA I PRUDÈNCIA EN EL TRIBUNAL DEL SABER

TESI DOCTORAL

de Xavier Ibáñez Puig

**per optar al grau de Doctor en Filosofia
dirigida pel Dr. Jordi Sales i Coderch
i tutoritzada pel Dr. Antonio Alegre Gorri**

LECTURA DEL *TEETET*:

SAVIESA I PRUDÈNCIA EN EL TRIBUNAL DEL SABER

Departament d'Història de la Filosofia, Estètica i Filosofia de la Cultura
de la Universitat de Barcelona

Programa de Doctorat «Filosofia i formes culturals», bienni 1992-1994

Barcelona, 2003

COMENTARI DE

EL *TEETET* DE PLATÓ

«Els filòsofs no són com advocats en una sala de tribunal que proven de refutar els arguments dels seus oponents, sinó que són jutges units per la seva dedicació comuna a la recerca de la veritat.»

Stanley Rosen

«Evidentment el món o se l'ha de vèncer o un ha de ser vençut per ell, però no es tracta de ruptura, o de negar el pa i la sal, sinó al revés, de convivència; no es tracta de fer excèntrics o desadaptats, al revés. Hom ha de vèncer el món convivint amb ell, incorporant-se a ell, fonent-se amb ell. I el món és vençut si en incorporar-nos-hi i fondre'ns amb ell, l'individu, com es diu en termes teològics, salva l'ànima. O, traduït en termes pedagògics, salva la personalitat. Ara bé, hem de tenir sempre present en aquestes consideracions, que aquest problema evidentment difícil és en realitat el problema de la vida, no únicament el problema propi de l'adolescent, és el problema de tots. (...) En aquesta lluita en què hi som tots, l'adolescent només es diferencia de nosaltres en un detall de molta transcendència: que ell hi és novici. Ell s'hi troba per primera vegada, amb totes les angoixes de l'inconegut. Com ho farem per no defraudar l'adolescent, podríeu demanar-me? Procurant, us diria jo, que l'adolescent en aquestes primeres angoixes de lluita trobi amb el pare, la família, el mestre i l'escola un suport necessari per escometre l'àrdua batalla. I aquest suport no el trobarà si nosaltres no lluitem, si nosaltres ens hem declarat ja vençuts, si nosaltres no volem també com ell i amb la virginitat d'ell salvar l'ànima i la personalitat. És a dir, si no ens hem endurit o no ens hem tornat gats vells.»

Alexandre Galí

ÍNDEX

AGRAÏMENTS	13
INTRODUCCIÓ:	
CINC QUERELLES I DOS ACORDS: L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ DE LES INTERPRETACIONS DEL <i>TEETET</i>	17
1. Cinc querelles i dos acords: l'estat de la qüestió de les interpretacions del <i>Teetet</i>	17
2. L' <i>epokhé</i> sobre els acords generals. Els principis de la nostra interpretació	37
3. Per una relectura del diàleg. El tot del <i>Teetet</i> i les seves parts	41
COMENTARI DEL <i>TEETET</i>	51
I. LA PREGUNTA INICIAL DEL DIÀLEG: SABER, VIRTUT I SAVIESA (<i>TEETET</i> 142A1-151D5)	53
1. El filtre megàric (142a1-143c8)	53
2. La pregunta inicial del diàleg (143d1-145b4)	58
3. Saber, virtut i saviesa. La compareixença de Teetet en el tribunal del jutge Sòcrates (145b5-146a2)	73
4. Dos models de definició (146a3-148b3)	79
5. La saviesa de Sòcrates (148b4-151d5)	94
II. ELS MISTERIS DE LA PERCEPCIÓ (<i>TEETET</i> 151D6-168C4)	125
1. L'exèrcit d'Homer (151d6-153a3)	125
2. Els misteris de la percepció: la Díada indefinida (153a4-160e3)	139
3. <i>Phrónesis</i> i <i>sophía</i> : homes, porcs, cinocèfals i caps-grossos de granota (160a4-164e5)	154
4. Protàgores contra l'erística (164e6-165e7)	158
5. La «Defensa de Protàgores» (166a1-168c4)	163

III.	LA «DEFENSA DE TEODOR» (<i>TEETET</i> 168C5-176A4)	195
1.	La pregunta central del diàleg: Teodor, la mesura i l'autarquia del savi (168C5-169C6)	195
2.	Examen de la qüestió de l'autarquia sobre el <i>lógos</i> de Protàgores (169C7-171C6 com a continuació de 161c)	204
3.	Teodor filòsof corifeu (171c7-174a3)	212
4.	El fonament protagòric del saber de Teodor i preparació de l'elevació dialèctica (174a4-176a2)	235
5.	El col·lapse d'opinió i saviesa en Teodor: la unitat subterrània de les savieses de Teodor i Protàgores (176a3-4)	245
IV.	<i>PHRÓNESIS</i> I DIALÈCTICA: SABER, VIRTUT I SAVIESA EN EL NUS DEL DIÀLEG (<i>TEETET</i> 176A4-177B6)	255
1.	El nus de l'home: la <i>phrónesis</i>	255
2.	La mesura divina de l'excel·lència humana: la saviesa	279
3.	La justícia vertadera	285
4.	La dialèctica	296
5.	El nus del diàleg: <i>phrónesis</i> i dialèctica en l'articulació de saber, virtut i saviesa	300
V.	ENTRE HERÀCLIT I PARMÈNIDES (<i>TEETET</i> 177B7-184B3)	315
1.	Represa (177b7-d6)	315
2.	El saber a la ciutat a la llum de la <i>phrónesis</i> (177d6-179b8)	318
3.	És que Sòcrates no és mesura? –el «protagorisme socràtic»	326
4.	Entre Heràclit i Parmènides: la recerca socràtica de fonaments i el silenci sense fonaments de Teodor (179b8-183c4)	329
5.	La conversa amb Teodor com a acció sobre l'ànima de Teetet (183d1-184b3)	346

VI. EL TRIBUNAL DEL SABER (<i>TEETET</i> 184B4-201C8)	353
1. Examen de la definició del saber com a percepció: de l' <i>aísthesis</i> a la <i>diánoia</i> (183d1-186a1)	353
2. Refutació de la definició del saber com a percepció. La bifurcació (186a2-187b3)	368
3. Examen de la definició del saber com a opinió vertadera. El pensament com a diàleg (187b4-191a8)	376
4. La cera i el colomar: dues figures de la interioritat cognoscitiva com a respostes parcials a l' <i>aporía</i> de la <i>pseude dóxa</i> (191a9-200d4)	395
5. Refutació de la definició del saber com a opinió vertadera: el tribunal del saber (200d4-201c8)	407
VII. LA UNITAT DEL SABER (<i>TEETET</i> 201C9-210D3)	417
1. El somni de Sòcrates (201c9-206b11)	417
2. El dilema dels simples i els compostos	422
3. Refutació de la definició del saber com a opinió vertadera <i>metà lógou</i> . Els tres sentits de « <i>lógos</i> » (206c1-210b3)	426
4. El cercle de la saviesa i els límits del saber: el <i>lógos</i> del <i>lógos</i>	438
5. La unitat del <i>lógos</i>	443
CONCLUSIÓ:	
SOBRE EL TEMPS I LA MORT: LA MEMÒRIA PLATÒNICA DE LA SAVIESA SOCRÀTICA (210B4-D3)	455
1. Teetet <i>sophron</i> a punt per a la <i>sunousía</i>	457
2. La saviesa de Sòcrates	461
3. L'«ara i aquí» i el «d'aquí cap allà» en el <i>Teetet</i> : la <i>phrónesis</i> com a saber de continuïtats en les ruptures	463
BIBLIOGRAFIA	473

AGRAÏMENTS

A un bon professor de filosofia, i company de treball a l'Escola Sant Gregori fins que es va jubilar en acabar el curs 1999-2000, monsieur Devère, li agradava de dir que la vida no és com un argument: no es deixa dividir en proposicions i paràgrafs que treballen en una unitat de sentit de principi a fi. Quan es tracta de la vida, deia el benvolgut professor, el sentit tot sovint ve *després*; i ho rematava així: «el problema del sentit és, sobretot, una qüestió de paciència».

Quan, després de deu anys de treball sobre el *Teetet*, faig repàs de com han anat les coses, m'adono de fins a quin punt el que el vell i estimat professor diu de la vida val també, en particular, per a la vida d'estudi.

La primera persona a qui dec una oïda adequada per sentir (alguna cosa així com) una vocació filosòfica és el meu pare. D'ell vaig aprendre que la passió i el treball de la intel·ligència no estan renyits, i que no hi ha acció aclarida sense aclariment de l'acció. També va ser del meu pare, que és advocat, que vaig aprendre el valor de la paraula justa i la bondat de la indignació davant la mentida. El seu exemple em va vacunar de ben jove contra la temptació de creure que la santedat es troba en el desapassionament o en l'*ataràxia* i en l'estranyament del món.

Ja en la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona, vaig tenir la sort de trobar, en el segon cicle de la carrera, un professor que esdevindria el meu mestre.

Des que dono classes a joves adolescents, m'agrada pensar que ensenyar filosofia s'assembla en molts aspectes a un exercici de doma. La intel·ligència del jove adolescent, quan es baralla amb qüestions genuïnes, és com un poltre salvatge que no es deixa domar amb facilitat. Al capdavant el professor esdevé una autoritat per a l'alumne només si el seu ensenyament és prou robust, i si la seva habilitat en manejar el llaç del pensament és prou destre, com per vèncer la intel·ligència del noi –en el benentès que el llaç en qüestió sigui de debò del pensament i no d'aquells artificis retòrics que permeten un moment de glòria aparent però després es fonen en el no-res. Pensar és, en efecte, «avenir-se o resignar-se a anar allà on et porta la intel·ligència» –que no sempre és allà on preveies arribar o on volies anar. I el mestre de debò és aleshores el qui ensenya l'alumne a obeir o deixar-se dominar per allò que el domina a ell mateix, i només en

aquesta mesura el mestre és mestre i la doma és domini de la intel·ligència. A mi em va domar, i per això el tinc pel meu mestre, el Dr. Jordi Sales.

El treball que teniu a les mans té el seu origen acadèmic, en efecte, en els cursos que el Dr. Sales em va impartir en el segon cicle de la carrera de Filosofia. D'ell vaig aprendre, primer, el rigor en el treball acadèmic en l'estudi dels clàssics, segon, l'atenció a les qüestions que ho són de debò, i tercer i no menys important, el sentit de l'humor i de l'amistat en la vida d'estudi.

A través del Dr. Sales vaig conèixer l'obra del professor americà Stanley Rosen. A aquesta obra vaig dedicar, sota la direcció del Dr. Sales, la meua tesi de llicenciatura, «Stanley Rosen: Una Proposta Modesta de Repensar la Il·lustració» (Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona: 1991), per a l'elaboració de la qual vaig rebre un ajut de la Fundació Jaume Bofill. Ja els cursos del Dr. Sales m'havien fet entendre dues coses: primera, que coneixement i situació –o en l'argot escolar teoria i pràctica– no són els termes d'una alternativa sinó que formen part d'una conjunció robusta: l'un no va sense l'altra. L'obra del professor americà Stanley Rosen, deixeble de Leo Strauss i d'Alexandre Kojève, em permetia replantejar el problema des de la pregunta pels fonaments. La tesi de fons de tota l'obra roseniana és que, davant dels enemics contemporanis de la raó –que es resolen en el nihilisme–, però també davant els amics contemporanis de la raó –els filòsofs analítics, que, segons Rosen, no saben defensar prou bé allò que volen defensar–, convé una nova defensa raonada de la raó que pensi de bell nou els seus fonaments. I, en aquesta empresa, Rosen descobreix en l'obra de Plató –o almenys creu descobrir-hi– la posició filosòfica més sòlida. Per a Rosen, la renovació del platonisme és aleshores equivalent a la renovació de la filosofia. La solidesa de la posició roseniana em va fer entendre, així doncs, que la reflexió sobre la filosofia i la seva possibilitat passava per una relectura de l'obra de Plató.

És així com la pregunta sobre la possibilitat de la filosofia com a orientació de vida des de la reflexió em va portar de bell nou, com ja m'havia passat en els cursos del Dr. Sales, a la lectura de Plató. Em semblà, aleshores, que la trilogia *Teetet-Sofista-Polític* constituïa un lloc crucial per a l'estudi del pensament platònic, sobretot perquè el pas del que en aquells moments em semblava la temàtica «epistemològica» del *Teetet* a les temàtiques «ontològica» i «política» dels dos diàlegs següents podia constituir un lloc privilegiat per estudiar la manera platònica de pensar la unitat de teoria i pràctica. Com

que, tanmateix, una lectura ha d'anar darrera l'altra, vaig decidir de començar pel començament i dedicar-me, doncs, a l'estudi del primer dels tres diàlegs de la trilogia. És així com, esperonat pel Dr. Sales, mestre, director de tesi i dels meus estudis, vaig endegar la lectura del *Teetet* els resultats de la qual el lector té ara mateix a les mans.

Mentrestant, els treballs dels cursos de doctorat realitzats en el bienni 1992-1994, «Filosofia i formes culturals», i en els cursos i seminaris organitzats per la Societat Catalana de Filosofia serviren per situar la investigació en curs en una perspectiva més ampla. Dins la Societat Catalana de Filosofia, especialment estimulants ha estat la feina feta tots aquests anys, des de 1992, a la secció d'«Hermenèutica i Platonisme». Lloc d'estudi en l'amistat i d'amistat en l'estudi, ha estat sempre un laboratori d'investigació platònica i platonista i a ell dec sens dubte bona part del que hi pugui haver de bo en el meu treball.

Al Dr. Antonio Alegre, tutor del meu treball, li dec l'amabilitat amb què sempre s'ha ofert per resoldre els problemes amb què em pogués trobar, sobretot en relació als tràmits administratius.

Finalment, em sé també en deute de gratitud amb dues institucions amb les que em sento especialment lligat. Amb el Centre d'Estudis Carles Cardó, estímul constant de la intel·ligència, per la restitució reeixida de la vida dels clàssics des de la feina tossuda i poc amiga del soroll que realitza any rera any. I amb l'Escola Sant Gregori, especialment amb la seva directora, Sra. Montserrat Galí, per la paciència i la consideració que han tingut amb mi sobretot en la fase final d'elaboració del present treball.

A la meua família, sobretot als meus pares i als meus sogres, i als meus amics; al professor Pierre Devère i al Dr. Antonio Alegre; al meu pare, al Dr. Stanley Rosen i al Dr. Jordi Sales; a tots ells: moltes gràcies.

Pel que fa, en fi, a en Pere Rossell, lector incansable d'una intel·ligència afilada, i company de viatge generós en les aventures acadèmiques i en les no acadèmiques, sap prou bé que sense ell la meua vida d'estudi seria molt més avorrida. I, tanmateix, sé que

entendrà igualment que jo no hi sàpiga estar en deute –perquè els amics s’ho donen tot sense deure’s res.

I a la Núria sobretot, però també al Roger, a la Clara i al Xavier, no hi ha paraules que puguin agrair la infinita paciència i l’afecte amb què suporten un marit i un pare enxampat per la dèria de l’estudi. A la seva comprensió, al seu temps i al seu bon humor dedico el treball que ara comença.

Barcelona, abril de 2003.